

# ÇANAKKALE SAVAŞI ÖNCESİNDE VE SONRASINDA ANZAKLARIN SAVAŞA VE TÜRKLERE YAKLAŞIMI\*

*Alev KARADUMAN*

**Özet:** 20. yüzyılın en kanlı ve çetin savaşlarından biri olan Çanakkale Savaşı, özellikle Anzak ve Türk askerleri arasında, umulanın aksine, var olan ön yargıların yıkılmasına ve kalıcı dostluğun oluşmasına neden olmuştur. Özellikle Anzaklar, Batılı emperyalist güçlerce nasıl yanlış ve yanlış yönlendirildiklerini çok acı savaş tecrübeleriyle öğrenmiş, hatta Çanakkale'ye savaşa geldiklerine pişman olmuşlardır. Bu duygu ve düşüncelerini yazdıkları günlüklerde dile getiren Anzaklar, Türklerin kendi vatanlarını savunmak için nasıl var güçleriyle savaştıklarını ve kendilerine anlatıldığı gibi barbar ve hasta adam olmadıklarını detaylı bir biçimde anlatmışlardır.

**Anahtar kelimeler:** Çanakkale Savaşı, Anzak askerleri, Türk askerleri, ön yargı, emperyalizm.

## **The Anzac's Attitude towards the Turks before and after Gallipoli Campaign**

**Abstract:** Gallipoli War, one of the bloodiest and though wars of the twentieth century, creates a mutual friendship among the Anzac and Turkish soldiers as opposed to the established values and prejudices. Particularly, through their experiences during the war, Anzac soldiers recognize how they have already been deceived by the imperialist powers and feel sorry for coming to Gallipoli to fight against the Turks. Anzac soldiers depict their observations and feelings in their diaries which they keep during the war and write how the Turks fight against the imperial powers to save their land with their blood and flesh and courageously. The Turks are not barbaric and ill men of the Europe as presented by the imperial powers.

**Key words:** Gallipoli war, Anzac soldiers, Turkish soldiers, prejudice, imperialism.

Birinci Dünya Savaşı içinde yer alan, dünya tarihinin belki de en kanlı savaşlarından biri olarak kabul edilen Çanakkale Savaşı (1915-16), Batılı ülkelerin hasta adam olarak nitelendirdikleri Osmanlı İmparatorluğu'nu ele geçirme planlarının ilk aşamasıdır. Birincil hedef, İmparatorluk'un elinde bulunan boğazların zapt edilmesi ve ardından yayılma planlarının işleme konulmasıdır. Bu amaçla bir araya gelen İtilaf devletleri, sömürgeleri altında bulunan ülkeleri (Senegal, Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda...)

---

\* Bu makale, TÜBİTAK tarafından desteklenen "Düşmanlıktan Kalıcı Dostluğa: Türk ve Anzak Asker Günlüklerinden ve Anlatılarından Kültürel Yansımalar" başlıklı proje kapsamında (No. 113K105) yaptığım araştırmalara dayanılarak yazılmıştır. Dolayısıyla, Anzak mektupları ve günlüklerinden verilen örnekler tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

(Mütercimler, 2009, s. viii) de bu savaşın içine sürüklenmişlerdir. Bu ülkeler içinden, “İngiliz İmparatorluğu’nun daha güçlü bir parçası olma umuduyla Gelibolu’ya gelen Anzakların” (Karaduman, 2011, s. 140) savaş süresince savaşa bakış açıları değişmiş, politik bir kandırmacanın içinde olduklarını fark etmiş ve hayal kırıklığına uğramışlardır. Bu çalışmanın amacı, Anzak askerlerinin günlükleri yoluyla, kendilerinin Çanakkale Savaşına bakışlarındaki değişim ve Türk askerine ilişkin izlenimlerini incelemektir.

Jonathan King’in *Gelibolu Günlükleri: Kendi Anlatımlarıyla Anzakların Gün Gün Hikâyesi* adlı kitabında da belirttiği üzere “Anzaklar, I. Dünya Savaşı’na katılan ordular arasında bütün askerleri gönüllü olan tek orduydı” (King, 2015, s. 4). İngiltere İmparatorluğu’nun hegemonyasında olan Anzakların bu savaşa gönüllü olarak büyük bir hevesle katılmalarının başlıca nedeni, İmparatorluk’un sömürgeleştirdiği ülkelerde uyguladığı emperyalist politikaya dayanmaktadır. Diğer bir deyişle, İngiltere’nin on sekizinci yüzyılın sonlarından on dokuzuncu yüzyıl ortalarına dek küresel endüstrileşmenin ve sömürgeciliğin getirdiği ekonomik refah düzeyini koruma ve geliştirme arzusu yatmaktadır. Aynı doğrultuda, İngiltere ilk olarak toplum bireylerinin toplumsal cinsiyet biçimlenmesini belirleyecek normları ortaya koymuştur. Bu amaçla, on dokuzuncu yüzyıl sonlarında ve yirminci yüzyıl başlarında gerçekleştirilecek savaşlarda yer alacak olan İmparatorluk mensubu erkekleri, bedenlenmiş ve güçlü, ruhen dengeli, dış dünya ile içli dışlı, ağırbaşlı, istikrarlı, cesur ve her şeyden önce İngiliz Orta Çağ kültürünün bir parçası olan “kahraman” karakterlerine ait özelliklerle betimlenen dönemin “erkeklik değerlerine” (Mosse, 1996, s. 8) göre yönlendirmişlerdir. Böyle bir erkeklik algısının, “irade gücü ve ölçülülük gibi orta sınıf değerleri kadar toplumun düzen ve gelişim ihtiyacına” (Mosse, 1996, s. 9) da işaret ettiği düşünülebilir. Bu değerlerin pek çok eski ve mevcut sömürge ülkelerinde de öğretilip uygulandığı hatırlanacak olursa, İngiltere’nin istikrarını sağlama hedefiyle cazip hâle getirdiği savaş çağrıları bu erkeklik öğretilerinin yerleşmiş olduğu İmparatorluk’a bağlı ülkelerdeki pek çok erkeğin orduya yazılmasını rahatlıkla sağlamıştır. Avustralyalı bir gazi bir röportajda neden orduya katıldığını şöyle açıklamaktadır: “... diğer herkes gibi orduya yazılmak istedim, anlarsınız. Eh, pek çok kişi de vardı. Sağlıklı... biri olduğumu düşündüğüm için katıldım ... katılmam gerekiyordu diyebilirim. ... [İmparatorluk’un] bir üyesi olarak, bir Avustralyalı olarak” (Thomson, 1995, s. 74). Anlaşılabileceği üzere, orduya katılan erkekler farklı sebeplerle değil, içselleştirdikleri bu öğretilerden kaynaklanan benzer düşünceleri ve kaygıları taşıyarak İmparatorluk erkekliği uyarınca savaşa katılmıştır. Hâlbuki İngilizlerin politik amacı çok daha farklıdır:

Britanyalılar [İngilizler] Türkiye'yi [Osmanlı İmparatorluğu'nu] denetim altına aldığında, Karadeniz'e sıkışıp kalmış Rus Donanması'nın İngilizlere yardım etmesi için İstanbul ve Çanakkale boğazlarından Akdeniz'e serbestçe geçişinin yolu açılacak ve İtilâf Kuvvetleri savaşı kazanacaktı. Bu kâğıt üstünde çok parlak bir plandı ama Gelibolu Yarımadası'nın çetin arazisi bütün macerayı imkânsız kıldı (Eren, 2015, s. 4).

Bu durum, savaşın gerçekleriyle ilgili herhangi bir fikri olmayan pek çok Anzak askeri için ciddi bir çelişki oluşturmaktadır. “Kahraman” olma fikri ile romantik bir maceraya atıldıklarını düşünen Anzak askerleri, içinde buldukları bu durumu öyle bir hâle getirmişlerdir ki “savaş” ve “eğlenceli bir kahramanlık hikâyesi” arasında herhangi bir fark kalmamıştır. Örneğin, beşinci hafif süvari alayında görev alan Avustralyalı asker Percy Gaius King savaşın getirileri ve götürülerinin farkında olmaksızın çevrenin ve anın keyfini çıkarmayı çarpışmalar sırasında dahi ihmal etmemektedir. 5 Haziran 1915 tarihli günlük yazısında, yakın bir arkadaşıyla birlikte “sahile yıkanmaya gittiklerini” (P. G. King, “June 5<sup>th</sup>, 1915”) yazmıştır. Yazının devamı içlerinde buldukları durumun ciddiyeti ile kendi tutumu arasındaki çelişkiyi gözler önüne serer: “Dostum ve ben suya girer girmez, bize ateş açmaya başladılar. Her seferinde [vurulmamak için] zamanında dalış yapabildik. Uzun süre kalmak için hiç güvenli bir ortam değildi. Bugün 3 ölü 4 yaralı var. Yüzüyorum. Tadını çıkarıyorum. Saçmalara ve güllelere artık gittikçe alışıyorum” (P. G. King, “June 5<sup>th</sup>, 1915”). Bu alıntı da göstermektedir ki Çanakkale Savaşı'na katılan Anzak askerleri savaşın gerçek yüzüyle ve Türk askeri ile daha önce hiç savaş deneyimi yaşamadıklarından, Gelibolu'da nasıl bir hüsrarla karşılaşacaklarını henüz bilmemekte idirler.

Özhan Eren, *Çanakkale: Bilsen Âşık Olursun* adlı kitabında Anzak askerlerinin nereye ve ne amaçla geldikleri konusunda nasıl yanlış bilgilendirildiklerini ve beklemedikleri zor koşullarla karşılaştıklarında düştükleri zor durumu çok net bir şekilde şöyle aktarmaktadır:

Anafartalar bölgesi, Anzak askerlerinin çıkartma yeridir ve harekâtın kalbi burada atmaktadır. Binlerce kişinin sahile çıktığı ilk saatler hiç de kolay olmamış ve geçmek bilmemiştir.

Kimi [Anzak askeri] daha ayağı toprağa değmeden suda vurularak ölmüştür, hatta kimi vurulmadan boğularak, kimi de sahile ayak basarken... Salimen sahile çıkmayı başaran askerler, üzerlerine yağın mermilerden korunmak için sığınacak bir kovuk bulabilme telaşında, şaşkınca koşmaktadır. Hepsi fena hâlde şaşkıncı; çünkü karşılarına çıkan yerler hiç de kendilerine anlatıldığı gibi değildir; hemen önlerinde dik yamaçlar yükselmektedir, çünkü karanlık gecede tekneleri akıntıyla sürüklenmiş ve kendileri de yanlış sahile çıkmışlardır (Eren, 2015, s. 115).

Avustralyalı gazi Thomson’ın anlattıkları ve Percy Gaius King’in günlüğünde yazdıklarından anlaşılacağı üzere, ne Avustralyalı ne Yeni Zelandalı askerler ne de halkları “Büyük ve Muhteşem” savaşın çıplak gerçekliklerinden ve yıkım dolu etkilerinden haberdardır. İçinde buldukları bu durum, savaşın tüm sefil şartlarını, zorluklarını ve hayal kırıklıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Pek çok Anzak askeri, savaşa katılıp zorluklarını deneyimledikten sonra bu çetin koşulları günlüklerinde farklı betimlemelerle ama aynı hayal kırıklıklarıyla ifade etmişlerdir. Herbert William Ransom adlı bir Anzak askeri, 29 Nisan 1915 tarihindeki yazısında “[g]eçen haftadan beri ilk defa sığır eti konservesi çorbası, su ve ekmeğin sıcak yemek yediğini” ve bundan “[ç]ok keyif aldığını” (Ransom, “Thursday 29/4/15”) söylemektedir. Bir başka asker Herbert Vincent Reynolds da 13 Haziran tarihli günlük bölümünde “beslenmelerinin yeterli” olduğunu, “bununla birlikte temel gereksinimleri içermediğinin” altını çizmekte, “adam başı yarım pound [yaklaşık 250 gr] ekmeğin karneyle dağıtıldığında ve yalnızca pazartesi günleri [sıcak] yemek yediklerinde” (Reynolds, 2007, s. 57) kendilerinin fazlasıyla memnun olduklarını belirtmektedir. Reynolds, 14 Haziran’da değişiklik olarak denizcilerden 1 şiline 3 teneke süt alabildiğinden bahseder (Reynolds, 2007, s. 57). Clarence Herbert Dakin olduğuna inanılan bir Anzak askeri, günlüğünün 24 Ağustos 1915 tarihli yazısında Mısır’ın Heliopolis şehrinden ayrıldıklarından beri o tarihe kadar uzun süredir kötü beslendiklerinden bahseder ve o gün “peksimet, çay, şeker ve biraz sığır eti konservesi, 3 lb [yaklaşık 1,5 kg] domuz pastırması, 3 lb reçel, 2 teneke kutu konsantre süt ve biraz da soğan” (Dakin, “24.8.15”) ile beslendiklerini etraflıca yazar. Arthur William Findlay adlı başka bir Anzak askeri de 06 Eylül 1915 tarihinde yazdığı günlük sayfasında “[ç]iddi su sıkıntısı çektiklerini” (Findlay, “Sept[ember] 6<sup>th</sup>”) belirtmektedir. Hatta durum o kadar vahimdir ki içme suyu bulmakta zorlandıklarını Herbert Vincent Reynolds günlüğünde “[ç]evremizde tuzlu deniz suyu haricinde hiç su yok” (Reynolds, 2007, s. 61) diye aktarmaktadır. Bu beslenme şartları Anzak askerlerinin Gelibolu’ya geldiklerinde kendilerine hiç bahsedilmeyen ama karşılaşmış oldukları en önemli sorunlardan yalnızca biridir. Yiyecek eksikliğinin yanı sıra, su sıkıntısı ve coğrafi koşullara uygun olmayan kıyafet sorunu da Anzak askerlerinin günlüklerinde belirtilen ortak sorunlardan sadece bir tanesidir. Findlay, 28 Şubat 1915 tarihli günlük girdisinde o gün “siper kazdıklarını, kendilerine yeni malzemelerin geldiğini ve bunun da temiz üst baş demek olduğunu” (Findlay, “Feb[ruary] 28<sup>th</sup>”) büyük bir heyecanla anlatmaktadır.

Anzakların baş etmekte en çok zorlandıkları bir başka konu ise Gelibolu’nun çetin hava koşullarıdır. Herbert William Ransom, 21 Nisan 1915’te “bitmeyen sağanak yağmurlar yağıyor ve çok sert rüzgârlar esiyor” (Ransom, “Wednesday 21 April 15”) diyerek bu koşullara ne kadar yabancı olduklarını ve alışmakta zorlandıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Ransom, bu durumdan ne kadar

etkilendiğini ve mevcut koşullarla başa çıkamadığını<sup>27</sup> Nisan tarihli yazısında şöyle aktarmaktadır:

Sabah saat üçte neredeyse donmuş bir şekilde uyandım, dondurucu bir soğuk vardı ve bu soğuk yüzünden bir daha uyuyamadım. Buraya geldiğimizde tüm eşyalarımızı bıraktık ve sadece üzerimizdeki kıyafetlerimiz var. Aksamları çok acı soğuk oluyor (Ransom, “Tuesday 27/4/15”).

Arthur William Findlay de, Ransom’ı onaylarcasına 16 Ekim 1915 tarihinde günlüğüne “acı soğuk havayı tadıyoruz” (Findlay, “Oct[ober] 16”) diye yazmaktadır. Yiyecek eksikliği, su kıtlığı, uygun kıyafet yoksunluğu ve alışık olmadıkları coğrafi koşullar ile çetin hava şartları Anzakların direncini gittikçe kırmaktadır. Bunlara bir de Türklerin savaştaki gücü ve kabiliyetleri eklenince kendilerini içinden çıkmakta epey zorlanacakları bir ortamda bulmuşlardır. Bu da İngilizlerin sömürgecilik ideolojisini efektif bir şekilde kullanarak kendilerine bağlı olan bu halkları nasıl kullandıklarını göstermektedir ki savaşın sonunda Anzaklar da bu gerçeğin farkına savaş gerçeklerini deneyimledikçe varacaklardır.

İçinde bulduklarının savaşın çetin koşullarını Anzaklar günlüklerinde detaylı olarak yazmışlardır. Clarence Herbert Dakin için siper koşulları o kadar kötüdür ki “hayatımda gördüğüm en kötü ve korkutucu sinekler burada” (Dakin, “24.8.15”) diyerek aslında savaşın iç yüzüne ışık tutar. Raymond Dean Morgan adlı Avustralyalı bir asker, 26 Ağustos 1915 tarihli günlük girdisinde Gelibolu’ya ayak bastıkları günü şaşkınlığını şöyle ifade eder:

Devam eden tüfek atışları ilkin çok tuhaftı ama tüm delikanlılarımız uyuyacak kadar yorgundu & [metinde aynen] bu seslere hiç de aldıış etmiyorlardı. Hiç kimse heyecanlı görünmüyordu. Tabi uyandıığımızda etrafımıza bir baktık ki kendimizi sahilin hemen üstündeki yamaçta kazılmış derin bir hendeğin içinde bulduk. Bizim çocuklar dikenlerin ucunda durmak zorunda kaldılar. Gözlerimi çok az açabildim. Bırak Jacky Türk’ü kovalamayı, bu yamacı tırmanmak insanın tüm vaktini alır (Morgan, “Sun[day] Aug[ust] 26”).

Karşılaştıkları tüm bu zorlu şartlar karşısında, Avrupa ve İngiliz birliklerine katılacakları bilgisi verilmiş (Karaduman, 2011, s. 141) olan Anzakların, kendilerini ciddi bir çelişki içinde bulmalarına neden olacaktır. Türkler, hiç de kendilerine anlatıldığı gibi “hasta adam” değildirler. Ülkelerini, cansiperane bir biçimde, ölümü hiçe sayarak savunmaktadırlar. Herbert William Ransom, 21 Nisan’da “başlarının üstünden mermiler uçuşurken küçük bir siperde” yazdığı günlük “notunda,” Türklerin kendilerine “dün çok zor zamanlar yaşattığını” (Ransom, “Wednesday 21 April 15”) belirtmektedir. Anzaklar, bu bombardıman karşısında o kadar etkisiz ve çaresizdirler ki pek çok asker bu

durumu günlüklerinde belirtme ihtiyacı hissetmiştir. Arthur William Findlay, bu bombardımanlarda ne derece etkisiz kaldıklarını “Türkler bizim siperlerimizi bombalıyorlar. ... [Şimdilik] 6 adamımız bundan etkilendi” (Findlay, “Oct[ober] 17”) “Türkler bombaladılar” (Findlay, “Oct[ober] 27”) ve “[a]ğır bombardıman altında, iki subay ve dört adamımız öldü, 30 yaralı var” (Findlay, “Oct[ober] 28<sup>th</sup>”) diyerek ifade etmektedir. Aynı terim ve sözcükleri kullanması kendisinin içinde olduğu panik hâlini göstermektedir. Özellikle Herbert Vincent Reynolds günlük yazılarında bu bombardımanların ne derece şiddetli olduğunu ve Anzakların bunlardan ne kadar kötü etkilendiklerini aktarmaktadır. 26 Nisan 1915 tarihinde şöyle yazmıştır:

Düşman [Türkler], bizim saflarımıza ağır bombardıman hücumu yaptığından ... şimdi tüm gücümüzü savunma ve var olan durumumuzu korumaya ayırmamız gerekiyordu. ... Tüm yaralılar (hastane) gemilerine taşındılar, ancak kıyıya hâlen akan bir ırmak misali yaralı geliyordu. ... [Ancak,] düşman [Türkler] kıyıya daha fazla kuvvet ve asker çıkarmamızı engellemek için olanca gücüyle şarapnel ile su üstüne ateş açıyordu. ... Şafak söktüğünde, düşman, şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde ve artan bir şiddetle bizim bulunduğumuz tüm bölgeye bombardıman başlattı (Reynolds, 2007, s. 44).

Reynolds, 19 Mayıs 1915 tarihinde yazdığı günlüğünde, “pek çok topçu birliği tarafından desteklenen yaklaşık 20.000 kadar Türk askerinin Anzak siperlerine karşı “mahşeri hücumu” sonrasında verdikleri çok ağır kayıplar sebebiyle “çok yoğun ve aşırı derecede rahatsız” bir gün geçirmiş olduğunu” (Reynolds, 2007, s. 50) detaylarıyla anlatır. Percy Gaius King’in 29-30 Mayıs tarihli günlük girdilerinde ani Türk hücumlarının ve sebep olduğu kayıpların telaşla ve endişeyle karşılandığı anlaşılmaktadır (P. G. King, “May 29<sup>th</sup>, 1915” ve “May 30<sup>th</sup>, 1915”). Ayrıca, Avustralyalı asker Robert D. Ward’un günlüğündeki 11 Ağustos tarihli yazısında İngiliz askerleri ile Gurkaların (İngiliz ordusuna bağlı Hintli ve Nepalli asker birliklerinin) gemilerinden iner inmez kurşun yağmuruyla yere indirilmesi askerlere yanlış bilgi aktarımından kaynaklanan büyük kayıpların verildiğini göstermektedir (Ward, “August 11<sup>th</sup>, 1915”).

Sağ kalanlar ise ya yaralılarından ya da bu yaralıları hastanelere yetiştirmeye çalışan askerlerden oluşuyordu. Herbert Vincent Reynolds, 25 Nisan 1915’te yazdığı günlük girdisinde, bu vahim durumu şöyle betimlemektedir:

Bütün yaralılar acılarını görmezden geliyorlardı ki bu çok kayda değerdi. Öğleden sonra geç bir saatte bu yaralıların hastane gemilerine götürülmesi için onları sandallara taşıma emrini aldık. ... Tüm kıyı korkunç görünüyordu. Yaralılar sahilde toplanıyordu, ama öğleden sonra geç bir saate kadar da [onları hastane gemilerine götüreceği olan] kayıklara alınmadılar... 1200’e yakın yaralı ve pek çok da ölü ... sığınmağın içindeydi. ... Doktorlar tüm ağır vakalara zor koşullar altında müdahale etmek için ellerinden geleni yaparak, büyük bir özveriyle, köle gibi

çalıştılar. Herkesin anlayacağı gibi işleri çok zordu (Reynolds, 2007, s. 42).

Bu betimlemeden açıkça görüleceği gibi, Anzaklar, o dönemin Osmanlı topraklarına İngiliz İmparatorluğu'nun kendilerine empoze ettiği gibi hasta adamla savaşmaya değil, askerî teknikleri çok iyi uygulayabilen bir orduyla savaşmaya geldiklerini anlamışlardır. Zira bu hasta adamın askerleri beklemedikleri bir biçimde kendilerine ağır kayıplar verdiriyor, ellerindeki kısıtlı askerî imkânlarla cesurca savaşıyor ve Batılı devletlerce oluşturulan Türk algısını yıkıyorlardı. Ancak, Anzaklar çok hırslandıkları vakitler bu savaşı kazanabileceklerine dair ara ara ümide kapılmışlardır. Herbert William Ransom, Alçıtepe Sırtları'nda Anzak ve Türk askerleri karşı karşıya kaldığı zaman, esir alınan bir Alman subayı ile Anzak subayları arasında geçen konuşmayı “[ş]u anda Alçıtepe Sırtı Türkler tarafından tutuldu. Tarafımızdan yakalanan bir Alman subayı bu tepeyi önümüzdeki beş yıl içinde alamayacağımızı söyledi; ona yalancı olduğunu kanıtlayacağız” (Ransom, “Saturday 8 May 1915”) diyerek nakleder. Bu durum, Anzakların savaş sırasındaki başarılı birer kahraman olma isteklerini açıkça ortaya koymaktadır. Ancak, öte yandan, ölüm ve yaşam arasındaki o ince çizgi varlığını her an onlara hissettirmektedir. Siperlerde yanı başlarındaki asker arkadaşlarını kaybetmeye devam etmektedirler. Kayıplar gittikçe artmakta, hiç ummadıkları sayılara çıkmaktadır.

Herbert Vincent Reynolds, 08 Mayıs 1915'te “[y]ol gösterip yardım ettiğim genç delikanlı bilincini yitirmişti ve ümitsiz bir durumdaydı ve ne yazık ki onu hastaneye yetiştiremeden öldü” (Reynolds, 2007, s. 47) diye günlüğüne not düştüğünde savaşın bir başka boyutuna da dikkat çekmektedir. Kahraman olmak için beraberce yola çıktıkları asker arkadaşlarını da her geçen gün teker teker kaybetmekteydiler. Bu durum da onlarda daha çok hayal kırıklığı yaşatmakta ve savaşın iç yüzünü daha çok anlamalarına neden olmaktadır. Artık savaşın romantik yönüyle değil, acı yönüyle yüz yüzdiler. Herbert William Ransom, 2 Mayıs 1915'te günlüğüne “birliklerinde 27 subaydan geriye 11 tanesinin ve 1100 askerden ise yaklaşık 450'sinin sağ kaldığını” yazmıştır. Aynı gün içerisinde, tüm bu kayıpların farkındalığıyla “iki Türkü Avustralyalı asker üniformaları içinde kendilerine doğru gelirken ve casusluk yaparken yakaladıklarını” ve “süngüleriyle onları ölüme bıraktıklarını” (Ransom, “Sunday 2 May 1915”) büyük bir övünç ve öç almış olmanın verdiği tatminle anlatmaktadır. Ciddi kayıplar tek taraflı olmamıştır; Anzaklar da Osmanlı ordusuna büyük zayıf vermektedir. Ransom, günlüğünün sayfalarında, İngiliz İmparatorluğu tarafından beslendikleri ön yargıları yansıtabilecek şekilde “Salı günü Türkleri bir vadide sıkıştırdık ve Türkler ciddi kayıplar verdiler. ... Türk askerini kapana sıkışmış fare gibi öldürdük” (Ransom, “Friday April 30/1915”) diyerek içlerindeki öfkeyi ve kını açıkça dile getirmektedir. Destansı kahramanlık yanılsamalarıyla yollara düşüp geldikleri Gelibolu'nun hiç de

bekledikleri yer olmadığına artık farkında olan ön yargılarla doldurulmuş Anzaklar, hem hayatta kalabilmek için can havliyle hem de kaybettikleri asker arkadaşlarının acısı ve öfkesiyle savaşıyorlardı. Onlar da Türklere ciddi kayıplar verdirmektedirler (Reynolds, 2007, s. 55). Anzakların savaş ortamındaki bu tutumları, Ransom'ın 30 Nisan 1915 tarihindeki günlük girdisinde şöyle aktarılmıştır:

Arkadaşlarımız yakalanan Türklere karşı acımasızdılar ve onları öldürmek için bir fırsat bekliyorlardı. Bir Türk, yanında yumuşak burunlu mermilerle yakalandı ve bizim çocuklar onu subaylarına bile götürme gereği duymadılar. Ona kaçmasını söylediler ve o daha 10 metre bile gitmemişken delik deşik ettiler (Ransom, "Friday April 30/1915").

Günlük girdilerinden de açıkça görülmektedir ki her iki taraf da bu savaşta çok ciddi kayıplar vermişlerdir. Erol Mütercimler'in *Korkak Abdul'den Jolly Türk'e: Gelibolu 1915* adlı araştırma kitabında da belirttiği üzere, Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih Araştırmaları Strateji Etütler Daire Başkanlığı (ATASE)'nin vermiş olduğu "resmî rakamlara göre Türk tarafının toplam kaybı 251.309 ..., Müttefiklerin kaybı ise 252.000 idi. Birçok savaşa sahne olan bu topraklar ilk kez böylesine büyük kayıplara tanıklık ediyordu" (Mütercimler, 2009, s. xxii). Anzak askeri Reynolds, bu kayıpları 20 Mayıs 1915 Perşembe günü kaleme aldığı günlüğünde "[d]üşmanın yüzlerce ölüsü siperlerimizin önünde uzanıyor ve sadece çok azı siperlere birkaç metre yaklaşabilmiş gibi görünüyor. Karargâh, düşman kayıplarının yalnızca ölü sayısı bakımından yaklaşık 2000 olduğunu tahmin etti" (Reynolds, 2007, s. 51) diyerek günün sonundaki acı tabloyu gözler önüne sermektedir.

Durum o kadar vahim, o kadar iç karartıcıdır ki artık her iki tarafın da ölümlerini savaş alanından toplamak ve defnedebilmek için (Reynolds, 2007, s. 52) bir şeyler yapmaları gerekmektedir. Reynolds, 20 Mayıs tarihinde siperler arasındaki görüntüyü günlüğünde şöyle aktarmıştır:

Bugün öğleden sonra Brown Çukuru denen istasyonda nöbetçiydim ve düşmanın ağır saldırısının sonucuna baktım. Düşmanın yüzlerce ölüsü siperlerimizin önünde uzanıyor ve sadece çok azı siperlere birkaç metre yaklaşabilmiş gibi görünüyor. Karargâh, düşman kayıplarının yalnızca ölü sayısı bakımından yaklaşık 2000 olduğunu tahmin etti (Reynolds, 2007, s. 51).

Reynolds, gittikçe her iki tarafın savaşmasına hem fiziksel hem de psikolojik olarak engel teşkil eden siperler arasındaki bu ortak ceset yığınının ortadan kaldırılmasına dair nihai bir çözüme ulaştığını ertesi günkü günlük sayfasında belirtmektedir:

Sabahı Tazmanya nöbet noktasındaki siperlerde geçirdim, iki cephe arasındaki arazide bulunan ölü sayısından düşmanın [Türklerin] çok ağır kayıplar verdiği anlaşılıyor. Öğleden hemen önce Kabatepe'deki düşman

ateşkes bayrağını kaldırdı ve kısa süre sonra bir düşman atlısı sağ tarafımızdan atını kıyı boyunca sürerek bize doğru geldi. Hatlarımıza geldiğinde bir grup subayımız onu kıyı barikatında karşıladı. Orada bir süre konuştular, sonra düşman atlısının işaretiyle bayrağın olduğu yerden üç düşman atlısı daha geldi ve onlara katıldı. Subaylarımız geri döndüklerinde grubun ilk atlısının gözleri bağlanmış ve karargâhımıza getirilmişti, düşman atlı grubunun geri kalanı ise akşam saat 8'e kadar bütün öğleden sonra ateşkes bayrağını havada tutmak için bekledi. Bu saatte ise düşman subayı karargâhımızdan geri götürüldü ve onlar da kendi hatlarına döndüler (Reynolds, 2007, s. 51).

Bu günlük yazısından da anlaşılmaktadır ki her iki taraf da savaşın acı sonuçlarını çok sayıda maddi ve manevi kayıp vererek deneyimlemişlerdir. Bu deneyimler her iki tarafı birbirine yakınlaştırmış ve dünya tarihinde hiç görülmemiş olan bir düşmanlığın dostluğa dönüşmesini sağlamıştır (Karaduman, 2011, s. 146). Bu öylesine ilginç ve görülmemiş bir durumdur ki her iki taraf da şehitlerini gömmek için kısa süreliğine ateşkes ilan edip ölümlerini defnetmiştir. Bu sırada, ne Kızılhaç ne de Kızılay amblemi taşıyan taşıtlara ve ekiplere tek bir kurşun dahi sıkılmıştır. Bu durum, Reynolds'un 04-06 Mayıs tarihli günlük yazılarında şu şekilde ifade edilmiştir:

Bugün öğleden sonra düşmanla [Türklerle] aramızda ölümlerimizi taşıyabileceğimize dair bir anlaşma yapıldı. Bir destroyerden Kızılhaç taşıyan bir bot gönderildi ve ölümlerimizi topladı. Düşman da kendi ölümlerini ve yaralılarını toplamak üzere Kızılay taşıyan bir ekip gönderdi. ... Saat 11 civarında beyaz bayraklı bir Türk subayı en sağ taraftan bizim hattımıza geldi ve söylediklerinden düşmanın [Türklerin] bulunduğumuz bölgeyi ağır bombardmana tutacağı bilgisini aldık (Reynolds, 2007, s. 46).

Alıntıdan da görüldüğü üzere, ateşkesin hemen sonrasında, Anzaklar ve Türkler kaldıkları yerden savaşa devam etmişlerdir. Bu, iki düşman tarafın ağır deneyimlerinin ardından birbirlerine gösterdikleri saygının dünya savaş tarihi boyunca ender bulunan bir örneği olmuştur.

Sonuç olarak, Çanakkale Savaşı'nda Gelibolu'ya Batılı devletler tarafından hasta adam olarak nitelendirilen, Türk milletini alt etmek amacıyla gelen Anzaklar, öncelikle Batı'nın sömürgecilik ideolojisiyle nasıl yanlış yönlendirildiklerini anlamışlardır. Bu durum, savaş öncesinde onlara dayatılmış olan ön yargılı tutumların yıkılmasını ve daha sonra aralarında her yıl 18 Mart'ta kutlanacak olan dostluk bağının oluşmasını sağlamıştır. Başka bir deyişle, tüm Batı dünyasına Çanakkale Savaşları, Türk milletinin "en yoksul, en çaresiz zamanlarda bile... mucize yaratabileceğini göstermiştir. Buradaki savaştan sağ kalanlar Millî Mücadele'yi başlatarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni Anadolu toprakları üzerinde kurmuşlardır" (bk. Mütercimler, 2009, s. x).

**Kaynakça****I. Günlükler/Birincil Kaynaklar**

- Clarence Herbert Dakin. PR 01055. The Australian War Memorial, Campbell.  
Pte Arthur William Findlay. PR 84/258. The Australian War Memorial, Campbell.  
Tpr Percy Gaius King. PR 01366. The Australian War Memorial, Campbell.  
Pte Raymond Dean Morgan. PR 85/16. The Auckland War Memorial Museum Library, Auckland.  
Reynolds, Herbert Vincent. (2007). *An Anzac's Story*. Auckland: The Auckland War Memorial Museum Library, 2007.  
Pte Robert D. Ward. PR 00060. The Australian War Memorial, Campbell.

**II. İkincil Kaynaklar**

- Eren, Ö. (2015). *Çanakkale: Bilsen Âşık Olursun*. İstanbul: Alfa Yayınları.  
Karaduman, A. (2011). Recognising the Other: Identities in Conflict at Gallipoli. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 139-147.  
King, J. (2015). *Gelibolu Günlükleri: Kendi Anlatımlarıyla Anzakların Gün Gün Hikâyesi* (A. Önsan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.  
Mosse, G. L. (1996). *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity*. Oxford: Oxford University Press.  
Mütercimler, E. (2009). *Korkak Abdul'den Jolly Türk'e: Gelibolu 1915*. İstanbul: Alfa Yayınları.  
Thomson, A. (1995). *Anzac Memories: Living with the Legend*. Melbourne: Oxford University Press.